

PROCESI SPREMEMBE RABE TAL NA SLOVENSKEM PODEŽELJU V OBDOBJU 2000-2025

IGOR ŽIBERNA

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija
igor.ziberna@um.si

V poglavju obravnavamo procese spreminjanja rabe tal v podeželskih območjih v Sloveniji v obdobju 2000-2025. V uvodnem delu tipiziramo podeželska območja z različnimi kriteriji glede na rabo tal in sicer na nivoju mezoregij in na nivoju naselij. V nadaljevanju analiziramo procese spreminjanja rabe tal v podeželskih območjih. Posebno pozornost namenjamo obdelovalnim površinam. Analizirane so tudi smeri sprememb rabe tal in koeficienti ekstenzifikacije v mezoregijah in naseljih v Sloveniji. Rezultati nakazujejo na procese viličenja: obdelovalne površine, ki so v preteklosti predstavljale eno od pomembnih identitet slovenskega podeželja prehajajo v travnike ali zemljišča v zaraščanju ter v pozidane površine. Razkol med deklarativnim zavzemanjem za ohranjanje obdelovalnih površin in njihovim dejanskim opuščanjem se pogloblja.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.4.2026.4](https://doi.org/10.18690/um.ff.4.2026.4)

ISBN
978-961-299-136-4

Ključne besede:
podeželje,
raba tal,
opuščanje obdelovalnih
površin,
prehranska neodvisnost,
Slovenija

Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.4.2026.4](https://doi.org/10.18690/um.ff.4.2026.4)

ISBN
978-961-299-136-4

Keywords:
rural areas,
land use,
abandonment of arable
land,
food independence,
Slovenia

LAND USE CHANGE PROCESSES IN THE SLOVENIAN COUNTRYSIDE IN THE PERIOD 2000-2025

IGOR ŽIBERNA

University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia
igor.ziberna@um.si

The chapter discusses the processes of land use change in rural areas in Slovenia in the period 2000-2025. In the introductory part, we typify rural areas with different criteria according to land use, namely at the level of mesoregions and at the level of settlements. In the following, we analyze the processes of land use change in rural areas. We pay special attention to arable areas. The directions of land use change and extensification coefficients in mesoregions and settlements in Slovenia are also analyzed. The results indicate processes of forking: cultivated areas, which in the past represented one of the important identities of the Slovenian countryside, are turning into meadows or overgrown land and into built-up areas. The gap between the declarative commitment to preserving cultivated areas and their actual abandonment is deepening.

University of Maribor Press

1 Uvod

Večina obravnav pojma »podeželje« priznava, da gre za zelo neulovljiv in težko opredeljiv pojem in da je pri poskusih identifikacije podeželja vedno prisotna določena mera posploševanja (Clouth 1972; Pacione 1983; Kladnik 1999; Kladnik in Ravbar 2003; Woods 2011; Woods 2013; Shucksmith in Brown 2016; Potočnik Slavič, 2018).

Kladnik in Ravbar v znanstveni monografiji »Členitev slovenskega podeželja« opredeljujeta podeželje kot »v bistvu dokaj nejasen pojem, ki označuje območja zunaj mest, katerih značilne poteze so manjša gostota prebivalstva, prevlada kmetijske in gozdarske dejavnosti v pokrajinski podobi, navezanost precejšnjega dela nekmetijske dejavnosti na kmetijsko pridelavo in kmečko prebivalstvo, počasnejša rast prebivalstva in/ali zaradi poudarjenega izseljevanja celo upadanje števila prebivalcev, preprostejša socialna slojevitost, tesnejše zveze med ljudmi, večja tradicionalnost in praviloma manjša naselja z nižjimi stopnjami centralnosti«. Avtorja navajata, da sta najpomembnejši dejavnosti na podeželju kmetijstvo in gozdarjenje, ki sta tudi najpomembnejša dejavnika oblikovanja kulturne pokrajine. Obenem je podeželje čedalje bolj dragocen prostor za bivanje, delo in rekreacijo, ki je okoljsko in socialno bolj zdrav kot tisti v mestu. Med njima za razmejitev ni na voljo nobenega preprostega kriterija, pač pa se običajno uporablja skupek kazalcev. V obdobju fevdalizma sta bili mesto in podeželje pravno ostro ločena, zato je bila njuna razmejitev preprosta. S širjenjem industrializacije in urbanizacije so zunanje meje mest pričele izginjati in sčasoma se je marsikje izoblikoval tako imenovani ruralno urbani kontinuum. Izraz podeželje je nastal iz besede *dežela*, ta pa iz starejšega izraza *dežela*, kar je ohranjeno pri starejših prekmurskih piscih in je besedotvorna različica od država, izpeljanke iz glagola držati. Sopomenka sta ruralni prostor in zunaj mestni prostor (Kladnik in Ravbar 2003, 11).

Kladnik na drugem mestu podeželje opredeljuje kot »izjemno raznolik in prostorsko obsežen zemeljski predel, ki v svojem bistvu vključuje zunaj mestna območja. Kljub obsežnim neposeljenim predelom je poudarek na ekumeni. Na območjih prepletanj podeželja z mesti prihaja do svojevrstnih prostorskih, gospodarskih, socialnih in fiziognomskih potez, ki jih vsaj v grobem velja prikazati tudi v sklopu podeželske tematike.... Nekaterne skupne lastnosti podeželja so manjša gostota poseljenosti, manjša ali celo negativna rast prebivalstva zaradi odseljevanja mladih, preprostejša socialna razslojenost, pri čemer so medsebojni stiki med ljudmi pogostejši in

pristnejši (to kaže na nujno povezanost za uspešno obvladovanje narave s samosvojimi zakonitostmi), prevladujoča kmetijska in gozdarska dejavnost, kar pa še ne pomeni, da kmečko prebivalstvo tudi številčno prevladuje ter manjša in bolj razpršena naselja« (Kladnik 1999).

OECD pri opredeljevanju podeželja uporablja le kriterij gostote prebivalstva: občine, ki imajo manj kot 150 preb./km² so obravnavane kot ruralne (Klasinc 2005). Barbič (2015) meni, da kulturno identiteto podeželja, podeželskega življenja in podeželske kulture še vedno določa naravno okolje, saj gospodarske dejavnosti podeželskih skupnosti (kmetijstvo, gozdarstvo, podeželski turizem) temeljijo na lokalnih naravnih virih. Po njenem so bili do konca druge svetove vojne glavni nosilci kulturne identitete slovenskega podeželja kmetje, za kar navaja dva razloga. Prvi izhaja iz dejstva, da so kmetje predstavljali večino prebivalstva podeželskih lokalnih skupnosti, drugi pa iz izrazitejših razlik med mestno in nemestno kulturno pokrajino. Zaradi usmeritve SFRJ v razvoj industrije so številni kmetje dobili zaposlitev v industrijskih obratih v mestih in s tem postali dnevni migranti. Ob tem niso bili izpostavljeni le novim informacijam, na podeželje so prinašali mestni slog življenja (Barbič 2015). Vera in Vladimir Kokole opozarjata, da se je preobrazba podeželskih naselij na območju današnje Slovenije začela že pred valom industrializacije in urbanizacije, vendar sta kmečki dom in kmečka hiša do druge polovice 20. stoletja pomembno oblikovala videz in identiteto podeželskih naselij (Kokole V. in Kokole, V. 1998, 316).

Klemenčič (2002) navaja, da je delež kmečkega prebivalstva na območju današnje Slovenije leta 1869 znašal 81,4 %, leta 1931 59,2 %, leta 1961 30,9 %, leta 1971 18,2 % in se je do leta 1991 znižal na 7,6 %. Pri tem opozarja na hitrost (sub)urbanizacije slovenskega podeželja: za proces, ki je v zahodnoevropskih državah potekal 80-120 let je bilo v Sloveniji potrebnih le okoli štiri desetletja. Klemenčič (2005) navaja tri faze spreminjanja slovenskega podeželja. Za prvo fazo, ki je trajala do konca druge svetovne vojne, je bila značilna maksimalna izkoriščenost kmetijskih zemljišč, in to ne glede na naravne danosti. Meja med mestom in podeželjem je bila večinoma še dokaj jasno začrtana. Na podeželju je močno prevladovalo kmečko prebivalstvo, ki je bilo usmerjeno predvsem v samooskrbno kmetijstvo, pri katerem raba strojev ni bila mogoča ali gospodarna. Tržna proizvodnja je bila omejena le na večje kmetije. V drugi fazi, ki je trajala od konca druge svetovne vojne do leta 1991, se je s posodobitvijo tehnik pridelave in uvajanjem kmetijske mehanizacije začelo uveljavljati optimalno izkoriščanje zemlje, kar je povzročilo opuščanje obdelave na

manj primernih kmetijskih površinah. Člani malih in srednje velikih kmetij, ki niso zagotavljale zadostnih virov za preživetje, so se ob stopnjevani industrializaciji začeli v vse večjem številu zaposlovati v neagrarnih poklicih. Delež čistega kmečkega prebivalstva je hitro padal in kmečka gospodinjstva so se začela počasi preobražati v polkmečka ali v nekmečka. Pri tem se je začela spreminjati tudi zunanja podoba podeželske kulturne pokrajine, predvsem na ravninskih območjih in v zaledju centralnih naselij. Tretja faza, ki traja od leta 1991 naprej zaznamuje večje spremembe v zunanji podobi podeželja, ki jih je pospešil prehod iz socialističnega in na družbeno lastnino vezanega gospodarskega sistema v zasebno in tržno usmerjeno kmetijstvo ter prehod na pravni sistem Evropske unije po priključitvi Slovenije k EU. Posledice omenjenih procesov se manifestirajo v spremembi videza podeželske kulturne pokrajine, med katerimi Klemenčič izpostavlja preplet elementov klasičnega, bolj ali manj samooskrbnega kmetijstva z oblikami modernega tržno naravnane kmetijstva. Ta prepletenost se najbolj izraža v zemljiški in posestni strukturi ter v gospodarski in socialni strukturi prebivalstva. Te spremembe se odražajo tudi v zmanjševanju obdelovalnih površin in večanju pozidanih površin (Klemenčič 2005, 172-173).

Woods (2013, 7) navaja različne pristope pri opredeljevanju podeželja, a ne glede na zorni kot podeželja ne moremo obravnavati kot homogeni prostor, treba je namreč izpostaviti različne oblike / stopnje prisotnosti atributov podeželja. Da lahko govorimo o različnih kriterijih za opredeljevanje podeželskih območij in v tej luči različnih stopnjah podeželske pokrajine za slovensko podeželje navajajo tudi domači avtorji (Gosar 2003; Kladnik in Ravbar 2003; Potočnik Slavič 2018). Kladnik in Ravbar (2003) sta pri opredeljevanju podeželja uporabila osem generaliziranih skupin kazalnikov podeželja, ki so bili razdeljeni na 35 podrobnejših kazalnikov, ki pokrivajo tako naravnogeografske kot družbenogeografske značilnosti Slovenije.

V naši analizi natančna omejitev podeželskih območij ni v ospredju, čeprav se dotikamo tudi tega problema, ampak analiza sprememb rabe tal kot enega od pomembnih elementov podeželskih območij. Podatki o rabi tal so predstavljali tudi osnovni kriterij za opredeljevanje enega od vidikov podeželskih območij, za določanje različnih značilnosti podeželskih območij glede na deleže obdelovalnih, kmetijskih in združenih kmetijskih in gozdarskih območij. V analizi smo se omejili na obdobje 2000-2025. Poudariti želimo, da je tak pristop enostranski in da moramo podeželje kot geografsko kategorijo obravnavati tudi v luči demogeografskih, ekonomskih, socioloških in še kakšnih kriterijev.

2 Metodologija

Osnovni vir podatkov o rabi tal predstavljajo georeferencirani vektorski sloj o rabi tal na območju Slovenije, ki jih objavlja Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (MKGP) v *shp* formatu (Medmrežje 1). Vektorske podatke smo za vsako zemljiško kategorijo spremenili v rastrske, z velikostjo celice 5 m x 5 m. Metodologija zajemanja rabe tal se je vmes spremenila, tako da so vse oblike rabe tal za leto 2000 uvrščene v 21 kategorij, za leto 2025 pa v 26 kategorij. Z združevanjem razredov smo ustvarili enajst kategorij rabe tal: njive in vrtovi, vinogradi, sadovnjaki, ostali trajni nasadi, travniki, zemljišča v zaraščanju, mešana raba zemljišč, pozidana in sorodna zemljišča, gozdne površine, ostalo in vodne površine.

Definicije podeželja le-tega pogosto opredeljujejo kot območja izven mest (Woods, 2013; Kladnik in Ravbar 2003; Pelc 2002). V našem primeru smo uvodoma želeli predstaviti več nians podeželja, če tega obravnavamo z vidika rabe tal. V ta namen smo za leti 2000 in 2025 prikazali območja obdelovalnih površin, med katere smo po Vrišerjevi metodologiji (Vrišer 1995, 45; Vrišer 1998, 366) uvrstili njive in vrtove, vinograde, ekstenzivne in intenzivne sadovnjake ter ostale trajne nasade. Prikazali smo še spreminjanje območij kmetijskih površin (obdelovalne površine in travniki), kmetijskih površin v širšem smislu (obdelovalne površine, travniki, mešana raba zemljišč in zemljišča v zaraščanju) ter kmetijskih površin v širšem smislu in gozdnih površin skupaj. Prikaz ostro omejenega območja podeželja (tak pristop bi bil preveč arbitraren in preozek) ni bil naš namen, temveč prikaz različnih nians podeželskih pokrajin v Sloveniji in sprememb rabe tal na le-teh po letu 2000. Zaradi omejenega prostora smo se v analizi spremembe rabe tal in smeri sprememb kategorij rabe tal osredotočili na kmetijske površine v širšem smislu (obdelovalne površine, travniki, mešana raba zemljišč in zemljišča v zaraščanju), ki jih-zgolj pogojno (!)-imenujemo podeželska območja (v nadaljevanju PO).

Podatke o rabi tal za leti 2000 in 2025 smo medsebojno primerjali in ugotavljali smeri spreminjanja rabe tal ter intenzivnost teh sprememb. Pri tem smo smeri **sprememb generalizirali v naslednje kategorije:**

- spremembe rabe tal vendar znotraj obdelovalnih površin (npr. njiva v vinograd ali vinograd v sadovnjak),

- spremembe rabe tal vendar znotraj neobdelovalnih površin (npr. travnik v pozidane površine ali zemljišče v zaraščanju v gozd),
- spremembe rabe tal iz neobdelovalnih v obdelovalne površine ali intenzifikacija (npr. travnik v vinograd ali zemljišče v zaraščanju v njivo),
- spremembe rabe tal iz obdelovalnih v neobdelovalne površine ali ekstenzifikacija (npr. njiva v zemljišče v zaraščanju ali vinograd v travnik).

Na osnovi razmerja med površinami s procesi ekstenzifikacije in površinami s procesi intenzifikacije smo izračunali koeficient ekstenzifikacije. Ker smo se v tem delu poglavja osredotočali na procese spreminjanja rabe tal med leti 2000 in 2025, smo kot izhodiščno stanje privzeli območje kmetijskih površin v širšem smislu (obdelovalne površine, travniki, mešana raba zemljišč in zemljišča v zaraščanju), v letu 2000.

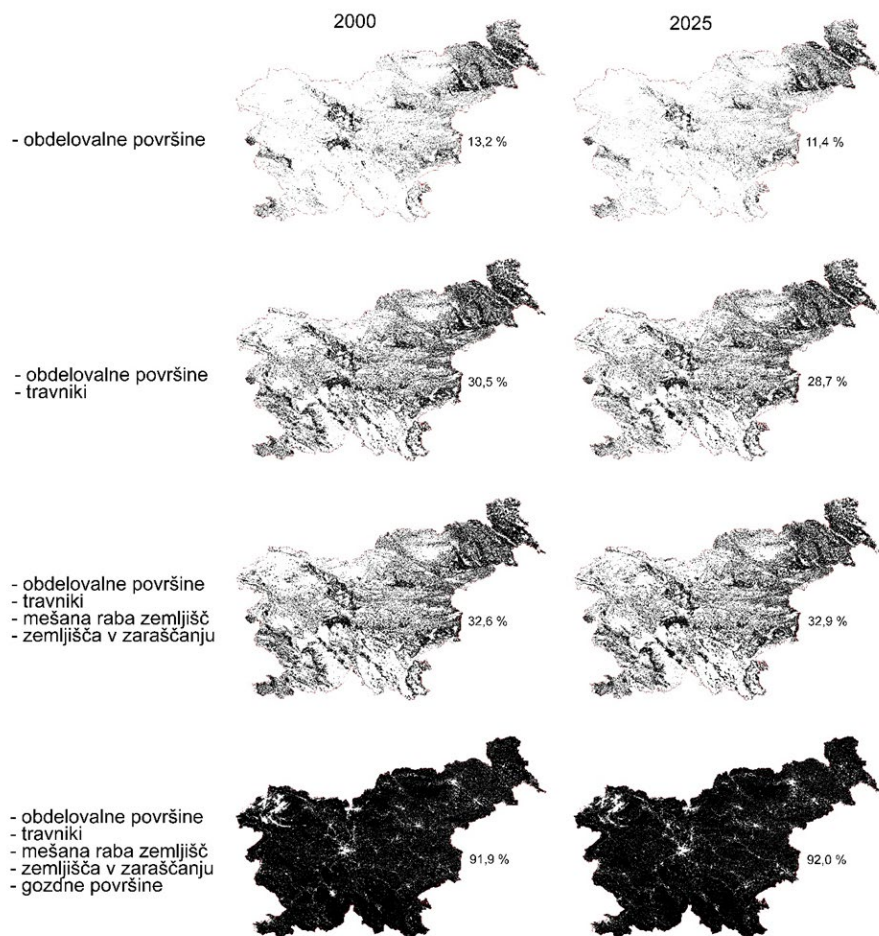
Pri analizi rabe tal na slovenskem podeželju smo želeli prikazati še pestrost rabe tal, za kar smo uporabili Simpsonov indeks diverzitete, pri čemer višje vrednosti pomenijo večjo pestrost različnih kategorij rabe tal in obratno.

3 Tipizacija slovenskega podeželja z vidika rabe tal

Kot smo že izpostavili v poglavju o metodologiji dela, smo slovensko podeželje v luči rabe tal obravnavali večplastno. Ločili smo štiri tipe podeželja: območja z obdelovalnimi površinami (njive in vrtovi, vinogradi, sadovnjaki, ostali trajni nasadi), območja s kmetijskimi površinami (obdelovalne površine in travniki), območja s kmetijskimi površinami v širšem smislu (kmetijske površine, mešana raba tal in zemljišča v zaraščanju) ter območja s kmetijskimi površinami v širšem smislu z gozdnimi površinami. Razporeditev posameznih kategorij podeželja z vidika rabe tal v letih 2000 in 2025 je prikazana na Sliki 1.

Obdelovalne površine so leta 2000 pokrivalo 268512,1 ha (13,2 %) površja in so se do leta 2025 zmanjšale na 230833,6 ha (11,4 %) ali za 37678,5 ha (za 1,8 odstotnih točk, v nadaljevanju OT). Kmetijske površine so se v obravnavanem obdobju zmanjšale s 620253,7 ha na 582954,0 ha ali za 37299,7 ha (za 1,7 OT). V preostalih dveh kategorijah podeželja ni prišlo do tako velikih sprememb, res pa je da se v statističnih povprečjih skrivajo nekateri zanimivi procesi, ki jih bomo obravnavali kasneje. Obdelovalne površine podeželskih pokrajin danes pokrivajo dobro desetino

površja Slovenije. Če jim dodamo še travnike, se kategorija podeželskih pokrajin poveča na dobro četrtino površja, če pa tem dodamo še mešano rabo zemljišč in zemljišča v zaraščanju, se površje poveča na slabo tretjino površja Slovenije. Skupaj z gozdovi podeželske pokrajine z vidika rabe tal danes pokrivajo več kot devet desetin površja Slovenije.

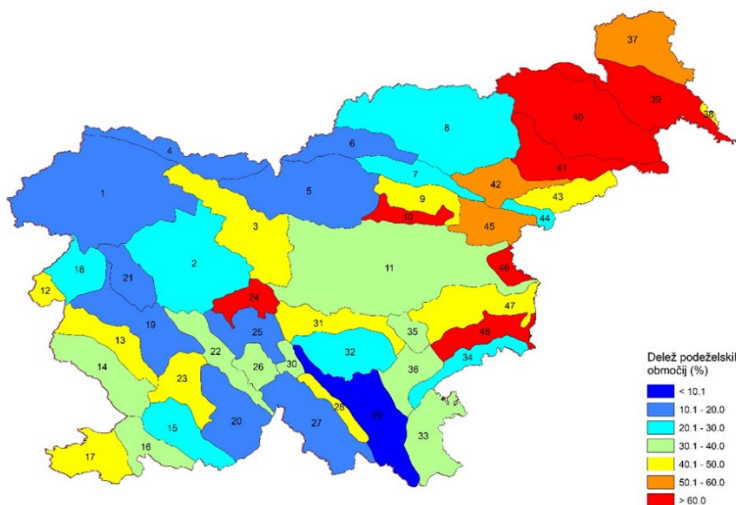
Slika 1: Prostorska razporeditev štirih kategorij podeželskih območij v Sloveniji z vidika rabe tal leta 2000 in leta 2025.

Vir: lasten (na osnovi podatkov Medmrežje 1).

V naši analizi se bomo zaradi omejenega prostora osredotočili na podeželska območja s kmetijskimi površinami v širšem smislu (v nadaljevanju PO) in na njihovo prostorsko razporeditev po mezoregijah in naseljih leta 2025 v Sloveniji. V naši

obravnavi smo namreč želeli izpostaviti tudi spremembe rabe tal na podeželju. Podeželje, v katerega bi zajeli tudi gozdne površine v obdobju 2000-2025 beležijo v absolutnem in relativnem smislu najmanjše spremembe. Podeželje s kmetijskimi površinami v širšem smislu z gozdnimi površinami so se zmanjšale za 4800,5 ha (ali za 0,1 OT). Naj za primerjavo omenimo, da so se podeželske pokrajine, v katere smo zajeli le obdelovalne površine, zmanjšale za 37.678,5 ha (ali za 1,8 OT), medtem ko so se podeželske pokrajine s kmetijskimi površinami v širšem smislu povečale za 3.154,1 ha (ali za 0,3 OT), pretežno na račun zemljišč v zaraščanju.

Po našem kriteriju sodijo med najbolj podeželske pokrajine Ljubljansko barje (PO pokrivajo 70,3 % površja), Murska ravan (68,7 %), Dravska ravan (63,1 %), Savinjska ravan (63,0 %) Slovenske gorice (62,4 %), Krška ravan (61,2 %), Srednjesotelsko gričevje (60,4 %). Gre torej za pretežno obpanonske mezoregije. Nad polovico površja mezoregije pokrivajo PO v Voglajnsko in Zgornjesotelskem gričevju (55,0 %), Goričkem (51,7 %) in Dravinjskih goricah (50,7 %). Visoke deleže PO beležijo še nekatere obpanonske gričevnate pokrajine (npr. Lendavske gorice, Haloze, Krško, Senovsko in Bizeljsko gričevje), ravnine (Savska ravan) in nekatere obsredozemske mezoregije (npr. Vipavska dolina, Goriška brda, Koprška brda) (Slika 2).

Slika 2: Delež podeželskih območij (kmetijske površine, mešana raba zemljišč in zemljišča v zaraščanju) po mezoregijah v Sloveniji leta 2025.

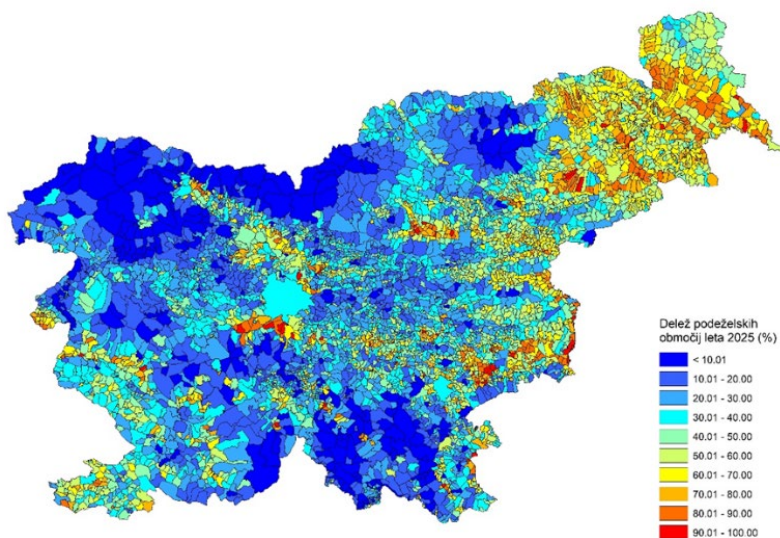
Vir: lasten (na osnovi podatkov Medmrežje 1).

Opomba: Šifre na Sliki 2 označujejo naslednje mezoregije: 1 Julijske Alpe, 2 Cerkljansko, Škofjeloško, Polhograjsko in Rovtarsko hribovje, 3 Savska ravan, 4 Zahodne Karavanke, 5 Kamniško-Savinjske Alpe, 6 Vzhodne Karavanke, 7 Velenjsko in Konjiško hribovje, 8 Strojna, Kozjak in Pohorje, 9 Ložniško in Hudinjsko gričevje, 10 Savinjska ravan, 11 Posavsko hribovje, 12 Goriška brda, 13 Vipavska dolina, 14 Kras, 15 Brkini in dolina Reke, 16 Podgorski kras, Čičarija in Podgrajsko podolje, 17 Koprška brda, 18 Kambreško in Banjšice, 19 Trnovski gozd, Nanos in Hrušica, 20 Javorniki in Snežnik, 21 Idrijsko hribovje, 22 Notranjsko podolje, 23 Pivško podolje in Vremščica, 24 Ljubljansko barje, 25 Krmsko hribovje in Menišija, 26 Bloke, 27 Velika gora, Stojna in Goteniška gora, 28 Ribniško-Kočevo podolje, 29 Mala gora, Kočevski rog in Poljanska gora, 30 Velikolaščanska pokrajina, 31 Dolenjsko podolje, 32 Suha krajina in Dobropolje, 33 Bela krajina, 34 Gorjanci, 35 Raduljsko hribovje, 36 Novomeška pokrajina, 37 Goričko, 38 Lendavske gorice, 39 Murska ravan, 40 Slovenske gorice, 41 Dravska ravan, 42 Dravinjske gorice, 43 Haloze, 44 Boč in Macelj, 45 Voglajnsko in Zgornje-sotelsko gričevje, 46 Srednjesotelsko gričevje, 47 Krško, Senovsko in Bizeljsko gričevje, 48 Krška ravan.

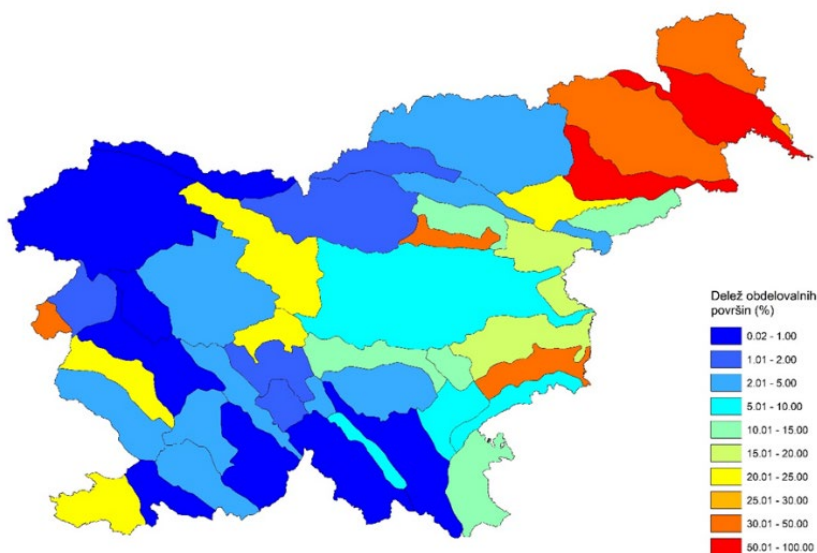
Mezoregije so po površini sorazmerno velike enote, zato smo deleže PO prikazali tudi na nivoju naselij. Zaradi nazornejšega prikaza smo deleže prikazali za vsa naselja v Sloveniji. Obravnava po naseljih pokaže še večje nianse v razlikah površin podeželskih območij. V kar 57 naseljih je delež PO višji od 90 %. Po deležu PO izstopajo posamezna naselja na Ljubljanskem barju (v naselju Lipe pokrivajo PO kar 96,7 % površja), na območju Celjske ravni, na Krški ravni, v spodnjem Posotelju, v JZ delu Dravskega polja med Starošinci in Pragerskim, v Pesniški dolini, na Spodnjem Murskem polju, med Muro in Ledavo na Murski ravni in v posameznih naseljih v Vipavski dolini in Goriških brdih (Slika 3).

Če PO zredciramo le na obdelovalne površine, se zgoraj omenjene značilnosti prostorske razporeditve le teh še bolj izpostavijo: najvišji deleži obdelovalnih površin se pojavljajo v obpanonskih pokrajinah SV Slovenije, na Savinjski ravni, na Krški ravni, na Ljubljanskem barju, na Savski ravni (predvsem na Bistriški ravni ter na Kranjskem in Sorškem polju), v Goriških brdih, Vipavski dolini in Koprskih brdih, če naštejemo le mezoregije z višjimi deleži obdelovalnih površin (Slika 4).

Prikaz deleža obdelovalnih površin po naseljih še natančneje prikaže prostorsko razporeditev le-teh. Najvišje deleže obdelovalnih površin lahko povežemo z naselji z izrazito koncentracijo njivskih površin na južnih delih Dravskega polja, v Pesniški dolini in na Ptujskem polju, na Apaškem polju, na Spodnjem Murskem polju, na Murski ravni (Ravensko), v zahodnem delu Savinjske ravni, na Ljubljanskem barju ter v posameznih naseljih na Savski ravni, Beli krajini, Vipavski dolini in Koprskih brdih. V Mihovcih na Dravskem polju je delež obdelovalnih površin 91 % površja, v 81 naseljih pa višja od 70,0 % (Slika 5).

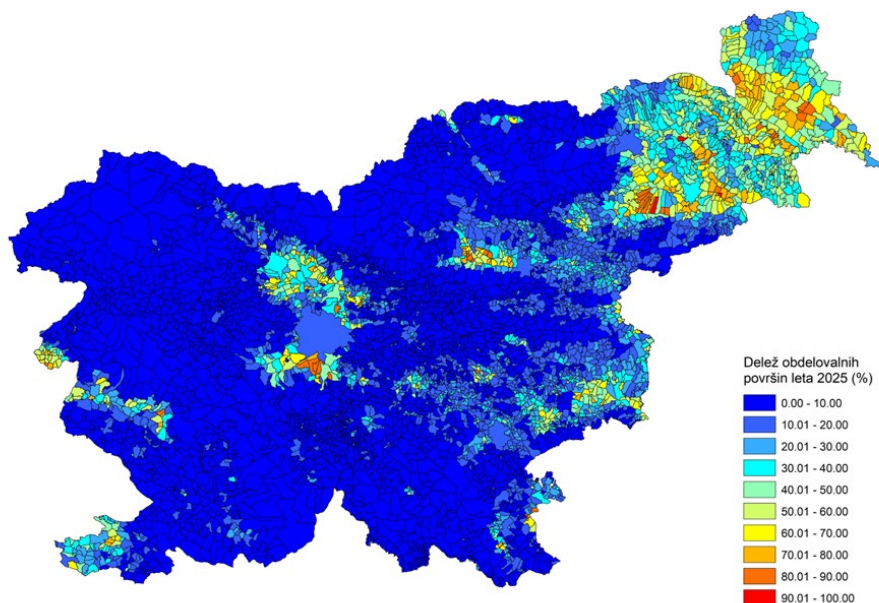

Slika 3: Delež podeželskih območij (kmetijske površine, mešana raba zemljišč in zemljišča v zaraščanju) po naseljih leta 2025.

Slika 4: Delež obdelovalnih površin po mezoregijah leta 2025 v Sloveniji.

Vir: lasten (na osnovi podatkov Medmrežje 1).

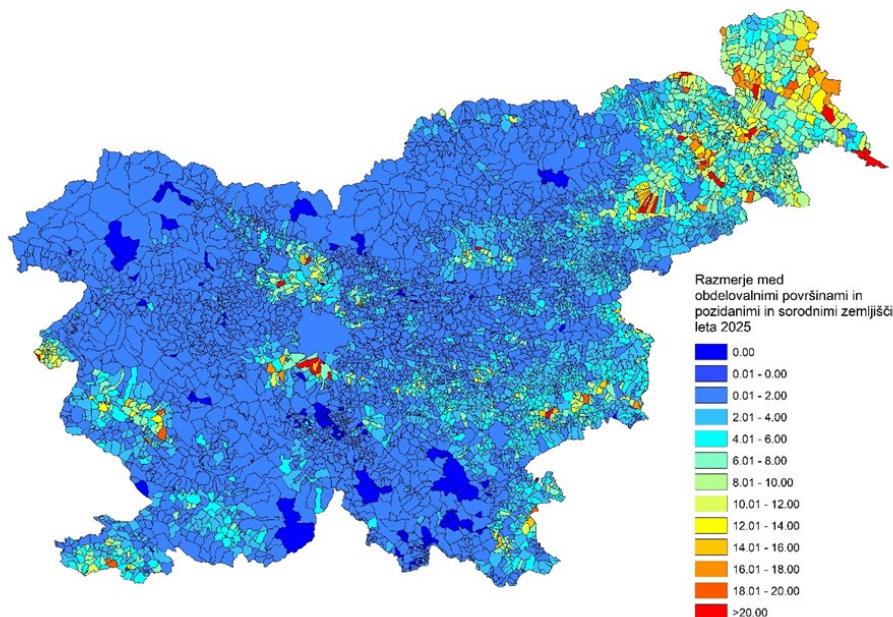
Slika 5: Delež obdelovalnih površin po naseljih leta 2025 v Sloveniji.

Vir: lasten (na osnovi podatkov Medmrežje 1).

Omenili smo že, da nekateri podeželska območja označujejo kot območja zunaj mesta. Pelc je leta 2002 opozoril na problematičnost tavnološkega opredeljevanja podeželja kot na z mestnimi območji dopolnjujočo se kategorijo (»Podeželje je vse kar ni mesto in mesto je to kar ni podeželje«). V enem od zadnjih poskusov prikaza smo vseeno prikazali prostorske razširjenosti podeželja v Sloveniji in prikazali razmerje med obdelovalnimi in pozidanimi in sorodnimi površinami leta 2025 po naseljih. Skozi tako optiko lahko prav tako dobimo podobno stanje razširjenosti podeželja v Sloveniji (Slika 6). Razmerje med obdelovalnim in pozidanimi površinami je višje v obpanonskih pokrajinah SV Slovenije (Murska ravan, Slovenske gorice, Dravska ravan), Goriška brda, Ljubljansko barje, Vipavska dolina in posamezna območja Savske ravni, Krške ravni, Koprskih brd in Bele krajine (Slika 6).

Taka interpretacija podeželja pa ima tudi svoje pasti. Po eni strani podeželje zajema tudi prebivalstvo (poseljen svet ali ekumeno) (Woods 2013), ki nujno vključuje tudi pozidane površine, po drugi strani pa med pozidane in sorodne površine ne sodijo

samo hiše (kmečki domovi), vendar tudi druge oblike pozidave (ceste, parkirišča, industrijski objekti), ki niso lastne tradicionalno pojmovanemu podežlju.

Slika 6: Razmerje med obdelovalnimi površinami in pozidanimi in sorodnim in površinami po naseljih v Sloveniji leta 2025.

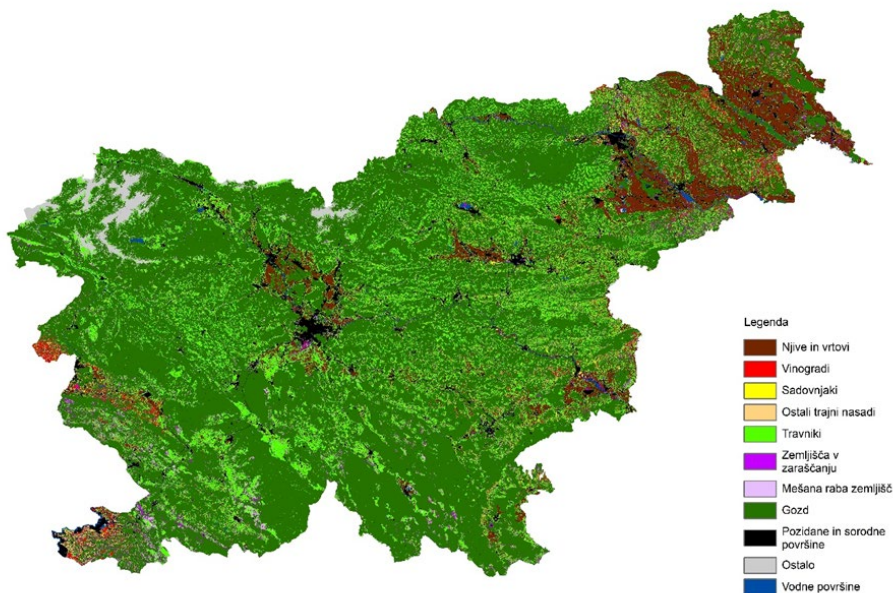
Vir: lasten (na osnovi podatkov Medmrežje 1).

4 Splošne spremembe rabe tal v Sloveniji v obdobju 2000-2025

Leta 2000 so na območju Slovenije njive in vrtovi pokrivali 216980,1 ha površja (10,7 %), vinogradi 25423,3 ha (1,2 %), sadovnjaki 24926,3 ha (1,2 %), ostali trajni nasadi pa 1182,3 ha (0,1 %) površja. Travniki so se nahajali na 351741,7 ha (17,3 %), zemljišča v zaraščanju na 25568,4 ha (1,3 %), gozdovi na 1205682,7 ha (59,2%), pozidana in sorodna zemljišča pa na 108370,0 ha (5,3 %). Ostale površine so pokrivalo 41008,6 ha (2,0 %), vodne površine pa 16591,3 ha (0,8 %).

Leta 2025 so se njive in vrtovi nahajali na 179520,4 ha (8,9 %), vinogradi na 15720,8 ha (0,8%), sadovnjaki na 32559,6 ha (1,6 %), ostali trajni nasadi pa na 3032,8 ha (0,1 %) površja. Površina travnikov je znašala 352120,4 ha (17,4 %), površina zemljišč v zaraščanju 73730,1 ha (3,6 %), površina mešane rabe zemljišč 11390,6 ha (0,6 %).

Gozdne površine so pokrivalo 1197728,1 ha (59,1 %), pozidane in sorodne površine 115794,1 ha (5,7 %). Ostale površine so se nahajale na 31987,6 ha (1,6 %), vodne površine na 14616,1 ha (0,7 %) (Slika 7).

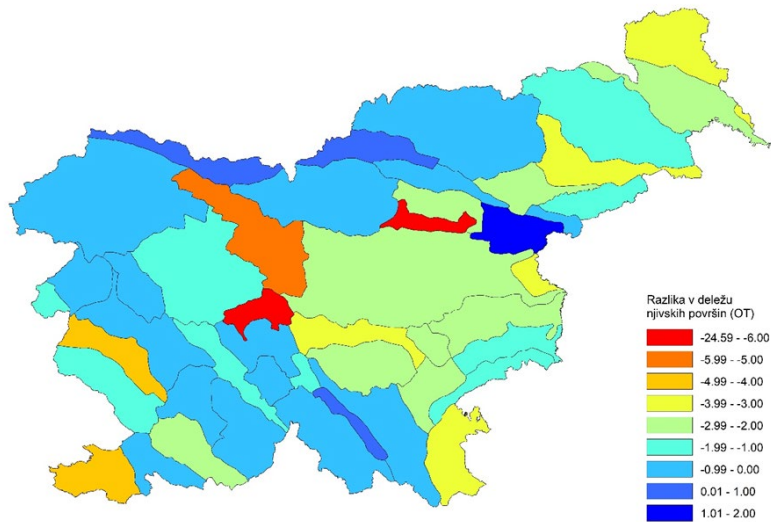

Slika 7: Raba tal v Sloveniji leta 2025.

Vir: lasten (na osnovi podatkov Medmrežje 1).

V absolutnem smislu so se v obdobju 2000-2025 med obdelovalnimi površinami najbolj zmanjšale površine njiv in vrtov (za 37459,7 ha ali za 1,8 odstotnih točk (OT)) in vinogradov (za 9702,5 ha ali za 0,5 OT), medtem ko so se sadjarske površine povečale za 7633,3 ha (za 0,4 OT), ostali trajni nasadi za 1850,5 ha (za 0,1 OT). Površine travnikov so se povečale za 378,8 ha (za 0,1 OT). Absolutno in relativno največje spremembe v obravnavanem obdobju beležijo zemljišča v zaraščanju, ki so se povečala za 48161,7 ha (za 2,4 OT). Gozdne površine so se zmanjšale za 7954,6 ha (za 0,1 OT), pozidana in sorodna zemljišča so se povečala za 7424,1 ha (za 0,4 OT). Gledano v časovni dinamiki skrbi dejstvo, da so se površine njiv in vrtov zmanjševale s trendom 1498,4 ha/leto (28,8 ha/mesec), medtem ko so se zemljišča v zaraščanju povečevala za 1926,5 ha/leto (37,0 ha/mesec). Proces zaraščanja je torej celo intenzivnejši od procesa opuščanja njiv in vrtov.

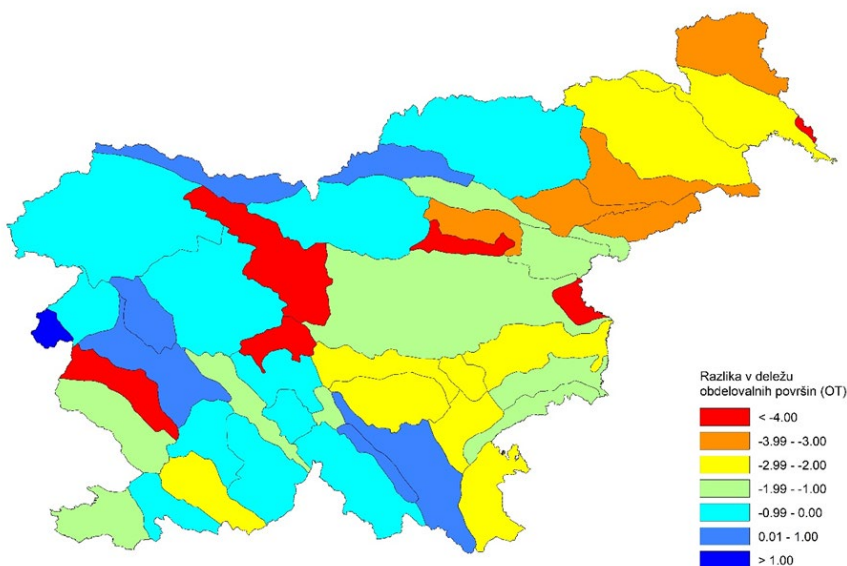
V nadaljevanju bomo obravnavali spremembe rabe tal po mezoregijah v Sloveniji, pri čemer se bomo osredotočili na spremembe njivskih površin, obdelovalnih površin in podeželskih območij, kot so opredeljena v poglavju o metodologiji. Prikaz spremembe različnih kategorij rabe tal je nujen, če želimo zajeti vso pestrost procesov znotraj podeželskih območij. Ti namreč zajemajo tako procese umika obdelovalnih površin (predvsem njiv) kot procese širjenja zemljišč v zaraščanju. Ker se mezoregije po površinah precej razlikujejo, bi bil prikaz sprememb površja v absolutnem smislu (v ha) lahko zaradi neprimerljivosti mezoregij zavajajoč, zato smo spremembe analizirali v relativnem smislu, ki smo ga izrazili v odstotnih točkah (OT). Njivske površine so se daleč najbolj zmanjšale na območju Ljubljanskega barja (za 24,6 OT ali za 4431,5 ha). Zmanjšanje njiv je predvsem posledica sprememb njivskih površin v travnike (4281,9 ha), v zemljišča v zaraščanju in v pozidane in sorodne površine. Spremembe na Ljubljanskem barju je v opazni meri pospešila razglasitev območij Natura 2000 (Uredba o posebnih varstvenih območjih...2004) in razglasitev Krajinskega parka Ljubljansko barje (Uredba o Krajinskem parku Ljubljansko barje, 2008). K zmanjšanju obdelovalnih površin na Savinjski ravnini je prispeval proces urbanizacije in suburbanizacije, deloma tudi izgradnja avtoceste s pripadajočimi izvozi in infrastrukturo. Podobno lahko zatrdimo za Savsko ravan, Vipavsko dolino in Koprsko brda (Slika 8).

Slika 8: Razlika v deležu njivskih površin v obdobju 2000-2025 po mezoregijah v Sloveniji.

Vir: lasten (na osnovi podatkov Med mreže 1).

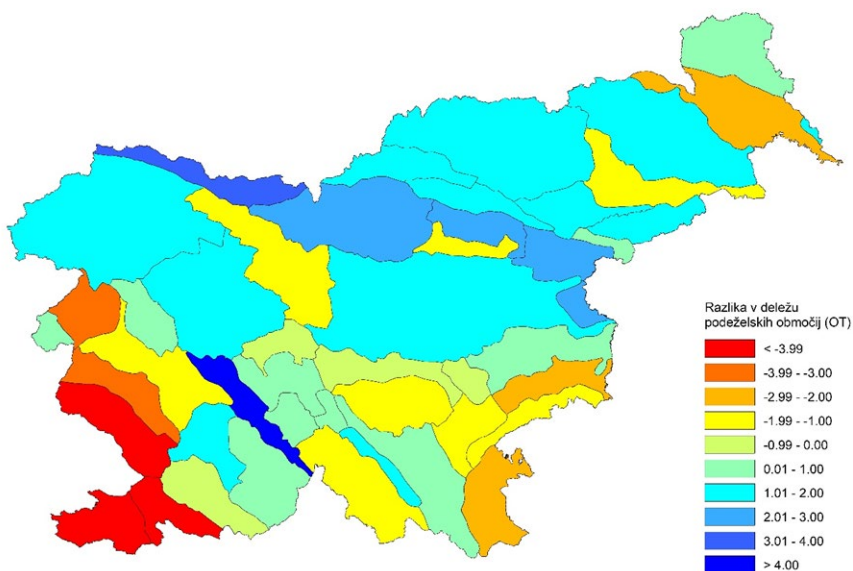
Njivske površine so po površinah sicer najpomembnejša kategorija rabe tal, a niso edina. Obdelovalne površine so leta 2025 zajemale 11,4 % celotnega površja Slovenije, od tega njive in vrtovi 8,9 %, vinogradi 0,8 %, sadovnjaki 1,6 % in ostali trajni nasadi 0,1 %. Razlike v obdelovalnih površinah med leti 2000 in 2025 po mezoregijah zato kažejo nekoliko drugačna razmerja. Obdelovalne površine so se v tem obdobju zmanjšale za 37299,7 ha ali za 1,7 OT, najbolj na račun zmanjšanja njiv in vrtov (za 37459,7 ha ali za 1,8 OT) ter vinogradov (za 9702,5 ha ali za 0,5 OT). Površine s sadovnjaki so se povečale za 7633,3 ha (za 0,4 OT), ostali trajni nasadi za 1850,5 ha (za 0,1 OT). Po mezoregijah so se obdelovalne površine najbolj zmanjšale na Ljubljanskem barju (za 24,4 OT) in v Lendavskih gorica, kjer je prisoten močan proces opuščanja vinogradov (za 16,4 OT), izstopajo še Savinjska ravan (zmanjšanje za 6,4 OT), Savska ravan (za 6,1 OT), Srednjesotelsko gričevje (za 4,9 OT) in Vipavska dolina (za 4,5 OT). Do večjega zmanjšanja obdelovalnih površin je prišlo še v Ložniškem in Hudinjskem gričevju, Halozah, Dravinjskih gorica, na Goričkem in na Dravski ravnini. Obdelovalne površine so se povečale v štirih od 48 mezoregijah, še najbolj v Goriških brdih, kjer je vzrok za to predvsem povečanje sadovnjakov (za 1,9 OT) in ostalih trajnih nasadov (za 1,2 OT) (Slika 9).

Slika 9: Razlika v deležu obdelovalnih površin v obdobju 2000-2025 po mezoregijah v Sloveniji.

Vir: lasten (na osnovi podatkov Medmrežje 1).

Po našem kriteriju podeželska naselja zajemajo poleg obdelovalnih površin še travnike, mešano rabo zemljišč in zemljišča v zaraščanju. Ta območja so se v obravnavanem obdobju povečala za 3154,1 ha ali za 0,3 OT. V daleč največji meri gre to pripisati procesom zaraščanja, saj so se zemljišča v zaraščanju povečala za 48161,7 ha ali za 2,4 OT. To je tako v absolutnem kot relativnem smislu največja sprememba kategorij rabe tal med leti 2000 in 2025. Travniki so se povečali za 378,8 ha (za 0,1 OT), mešana raba zemljišč se je zmanjšala za 7707,9 ha ali za 0,4 OT. Podeželje, ki je tako pojmovano, se je najbolj zmanjšalo v obsredozemskih mezoregijah: v Koprskih brdih (za 5,0 OT), na Krasu (za 4,2 OT), Podgorskem krasu, Čičariji in Podgrajskem podolju (za 4,0 OT), na Kambreškem in Banjšicah (3,4 OT), v Vipavski dolini (za 3,2 OT). Izstopajo še Murska ravan (zmanjšanje za 2,5 OT), Krška ravan (za 2,3 OT), Bela krajina (za 2,3 OT) idr. (Slika 10).

Slika 10: Razlika v deležu podeželskih območij v obdobju 2000-2025 po mezoregijah v Sloveniji.

Vir: lasten (na osnovi podatkov Medmrežje 1).

V vseh omenjenih obsredozemskih mezoregijah so se podeželska območja zmanjšala predvsem na račun zmanjšanja travniških površin, v manjši meri tudi njiv in vrtov, le v Vipavski dolini je največji delež zmanjšanja posledica umika njiv in vrtov, vinogradov in travnikov. Tako obravnavane podeželske pokrajine so se

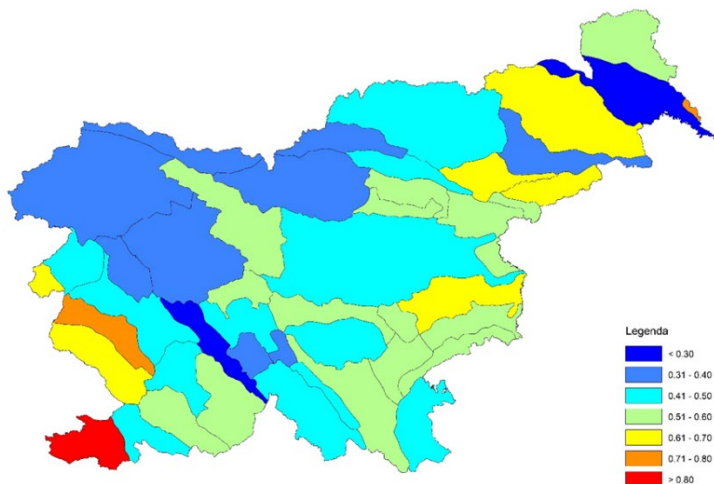
zmanjšale v 20 od 48 mezoregijah. Mogoče je sklepati, da se podeželske pokrajine nekoliko povečujejo, njihova struktura rabe tal pa vidno spreminja. Obdelovalne površine so se v podeželskih območjih v obravnavnem obdobju zmanjševale s trendom 1507,1 ha/leto (29,0 ha/mesec), če tem dodamo še travnike pa s trendom 1492,0 ha/leto (28,7 ha/mesec).

Glavne poudarke v spremembah strukture rabe tal podeželskih območij po letu 2000 bi torej lahko strnili v naslednjih alinejah:

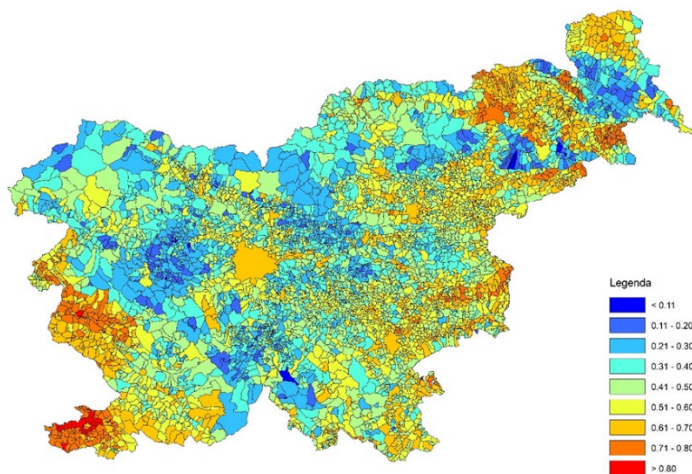
- zmanjševanje površin njiv in vrtov (indeks 82,7),
- zmanjševanje površin vinogradov (indeks 61,8),
- povečanje sadjarskih površin (indeks 130,6),
- povečanje površin ostalih trajnih nasadov (indeks 256,5),
- izrazito povečevanje zemljišč v zaraščanju (indeks 288,4),
- rahel upad gozdnih površin (indeks 99,3).

Značilnosti podeželskih pokrajin z vidika rabe tal smo želeli prikazati še v luči pestrosti rabe tal. V dosednji analizi smo nekajkrat izpostavili izkoriščenost podeželskih pokrajin za potrebe pridobivanja hrane v kontekstu premajhne samooskrbnosti in prehranske neodvisnosti v Sloveniji. V nadaljevanju bomo rabo tal v podeželskih pokrajinah analizirali z vidika geodiverzitete oziroma pestrosti kategorij rabe tal po mezoregijah in naseljih in pri tem uporabili Simpsonov indeks diverzitete. Gray (2004) navaja pet vidikov vrednotenja geodiverzitete pokrajine: kulturni, estetski, ekonomski, funkcijski in raziskovalno-izobraževalni. Gre torej za način vrednotenja podeželske pokrajine, kjer v ospredju niso izkoriščenost površin za potrebe pridobivanja hrane ali degradacijski procesi zaradi intenzivnega kmetijstva, ampak pokrajinska pestrost, v okviru katere imajo tudi zemljišča v zaraščanju svojo funkcijo. V tej luči je najvišjo stopnjo geodiverzitete z vidika rabe tal mogoče zaznati v Koprskih brdih, nekaj manj pa v Lendavskih gorinah. Relativno visok Simpsonov indeks diverzitete z vidika rabe tal imajo še Vipavska dolina, Slovenske gorice, Goriška brda, Haloze, Krško, Senovsko in Bizeljsko gričevje, Kras in Dravinjske gorice (povsod višji od 0,61). To so pretežno gričevnate mezoregije, kjer se poleg njiv in vrtov ter travnikov pojavljajo še vinogradi, sadovnjaki in ostali trajni nasadi, kar viša diverzitetu. Zanimivo je, da imajo nekatere obpanonske in v tradicionalnem smislu tipične podeželske mezoregije nizek indeks diverzitete (Mursko polje 0,29, Dravska ravan 0,31), k čemur najbrž botruje višji delež

obdelovalnih, predvsem njivskih površin, ki prispevajo izrazito monokulturnemu izgledu pokrajine, še zlasti tam, kjer so bile opravljene obsežne arondacije (Belec 1985). Ne presenečajo niti nizke vrednosti indeksa diverzitete v hribovitem delu Slovenije, kjer prevladujejo gozdne površine (Slika 11).

Slika 11: Simpsonov indeks diverzitete rabe tal leta 2025 po mezoregijah v Sloveniji.

Slika 12: Simpsonov indeks diverzitete rabe tal leta 2025 po naseljih v Sloveniji.

Vir: lasten (na osnovi podatkov Medmrežje 1).

Analiza Simpsonovega indeksa diverzitete po naseljih (Slika 12) še bolj natančno prikaže stanje geodiverzitete z vidika rabe tal v Sloveniji, ob tem pa nakaže tudi na razlike v geodiverziteti znotraj mezoregij. Z vidika rabe tal po večji geodiverziteti izstopajo priobalna naselja Koprskih brd, Z del Vipavske doline, Ljutomersko-Ormoške gorice, Radgonsko-Kapelske gorice, V Haloze in SV del Goriških brd. Najnižje vrednosti Simpsonovega indeksa diverzitete poleg izrazito gozdnatih naselij beležijo naselja na Dravskem polju med Brunšvikom in Šikolami (Slika 13), območje prehoda spodnje Pesniške doline na Ptujsko polje, Ravensko na Murski ravni, kjer se povsod pojavljajo obsežni njivski kompleksi.

Slika 13: Območje med Brunšvikom (zgoraj desno) in Šikolami (spodaj levo).

Vir: Medmrežje 2.

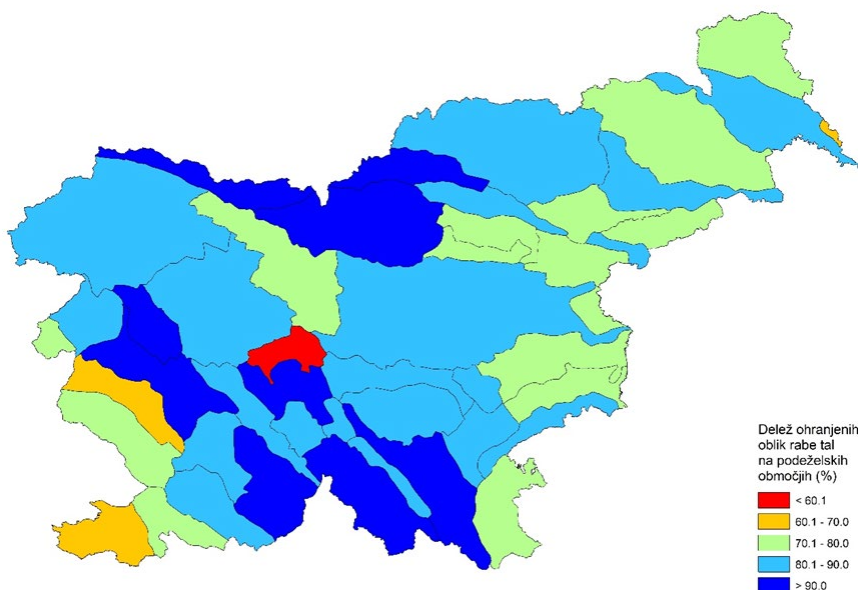
Območje med Brunšvikom in Školami (Slika 13) zaznamuje izrazita prevlada njivskih površin. V tradicionalnem smislu gre za tipično podeželsko pokrajino, v kateri opazimo na njivah pestrost poljedelskih kultur, vendar gre z vidika geodiverzitete za precej enolično pokrajino, brez mejic, gozdnih otočkov ali vodnih površin, ki bi višali število habitatov.

5 Smeri spremembe rabe tal v podeželskih pokrajinah v obdobju 2000-2025

V dosedanjem prikazu smo se osredotočili na spremembe posameznih kategorij rabe tal na podeželskih območjih. V nadaljevanju bomo analizirali smeri sprememb rabe tal v podeželskih območjih v obdobju 2000-2025. Za izhodišče smo privzeli podeželska območja leta 2000 (torej območja njiv in vrtov, vinogradov, sadovnjakov, ostalih trajnih nasadov travnikov, mešane rabe zemljišč in zemljišč v zaraščanju), nato pa za vsako od kategorij rabe tal analizirali smeri spremembe rabe tal oziroma kombinacije sprememb kategorij rabe tal.

V Sloveniji je do sprememb kategorije rabe tal v podeželskih območjih prišlo na 16,2 % površja. Do največjih sprememb v kategorijah rabe tal na podeželskih območjih je prišlo v obalno-kraški statistični regiji (27,5 % površja), v spodnjeposavski (22,0 %), podravski (21,7 %) in v pomurski statistični regiji (19,5 %). Najmanj so se kategorije rabe tal spreminjale v koroški (10,5 %) in gorenjski statistični regiji (10,8 %), kar je pričakovano, saj je v obeh regijah delež gozdnih površin sorazmerno visok, zato so spremembe ostalih kategorij relativno nižje. Nazornejši je tudi prikaz intenzivnosti sprememb kategorij rabe tal po mezoregijah. Kategorije rabe tal so se najbolj ohranile v pretežno gozdnatih mezoregijah dinarske Slovenije in v alpskem svetu, najmanj pa na Ljubljanskem barju (le na 58,7 % površja; o verjetnih razlogih za to smo že spregovorili), v Koprskih brdih (60,6 %), Lendavskih goricah (68,3 %, predvsem zaradi opuščanja vinogradniških površin) in Vipavski dolini (69,4 %). Relativno velike spremembe kategorij rabe tal v podeželskih območjih je mogoče zaznati tudi v ravninsko-gričevnatih mezoregijah, kjer je zaradi večje gostote prebivalstva in večje prisotnosti človekove dejavnosti dinamika prostorskih sprememb večja (Slika 14).

V nadaljevanju obravnavamo še najpogostejše smeri sprememb rabe tal v podeželskih območjih v Sloveniji med leti 2000 in 2025. Tem spremembam je skupno, da prevladujejo prehodi obdelovalnih površin v neobdelovalne.

Slika 14: Delež ohranjenih kategorij rabe tal v podeželskih območjih po mezoregijah v Sloveniji v obdobju 2000-2025.

Vir: lasten (na osnovi podatkov Medmrežje 1).

Koeficient ekstenzifikacije za podeželska območja (Slika 15) znaša 2,4, kar pomeni da smo v obravnavanem obdobju na vsak hektar novo nastalih obdelovalnih površin dobili 2,4 ha novo nastalih neobdelovalnih površin. Daleč najvišji koeficienti ekstenzifikacije beleži Ljubljansko barje (9,12), sledijo pa Lendavske gorice (6,41), Savska ravan (2,91), Podgorski kras, Čičarija in Podgrajsko podolje (2,77), Savinjska ravan (2,60) in Brkini z dolino Reke (2,54). Koeficient ekstenzifikacije je nižji od 1 (kar nakazuje na prevladujoč proces sprememb neobdelovalnih površin v obdelovalne) le v 7 mezoregijah od 48, pri čemer so od teh le Goriška brda mezoregija s sicer višjim deležem obdelovalnih površin. Konkrétne smeri spremembe rabe tal na podeželskih območjih v Sloveniji so prikazane v Preglednici 1, pri čemer smo izpostavili po tri najpogostejše smeri sprememb po posameznih kategorijah rabe tal. Glede na površine sprememb kategorij rabe tal v podeželskih območjih bi izpostavili spremembe njiv in vrtov v travnike (na 51172,1 ha) in spremembe travnikov v zemljišča v zaraščanju (na 32293,6 ha), kar nakazuje na hipotezo o počasnem, večstopenjskem spreminjanju njiv in vrtov v zemljišča v zaraščanju, ta pa najpogosteje prehajajo v gozdne površine.

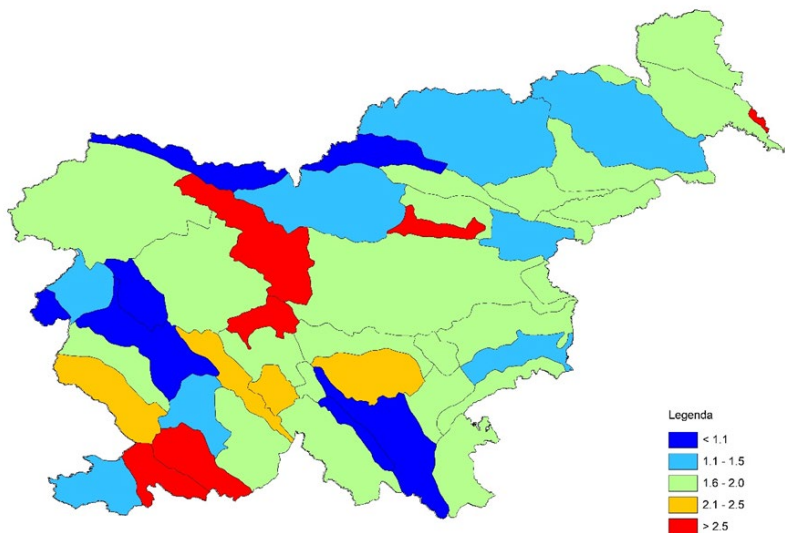
Preglednica 1: Najpogostejše smeri spremembe rabe tal na podeželskih območjih v Sloveniji v obdobju 2000-2025.

Izhodiščna kategorija	Smer spremembe rabe tal	Površina (ha)
Njive in vrtovi v	– travnik	51172.1
	– pozidana in sorodna zemljišča	6388.1
	– zemljišča v zaraščanju	4973.8
Vinogradi v	– travnik	6658.2
	– zemljišča v zaraščanju	2279.2
	– sadovnjake	1897.0
Sadovnjaki v	– travnik	7356.8
	– pozidane in sorodne površine	2090.2
	– zemljišča v zaraščanju	1954.9
Ostali trajni nasadi v	– zemljišča v zaraščanju	113.1
	– sadovnjake	103.9
	– travnik	84.2
Travniki v	– zemljišča v zaraščanju	32293.6
	– njive in vrtove	24151.5
	– gozd	19678.1
Zemljišča v zaraščanju v	– gozd	12067.8
	– travnik	3342.2
	– mešano rabo zemljišč	2223.4
Mešana raba zemljišč v	– zemljišča v zaraščanju	7452.6
	– travnik	3920.3
	– gozd	3751.1

Vir: lasten (na osnovi podatkov Medmrežje 1, 2025).

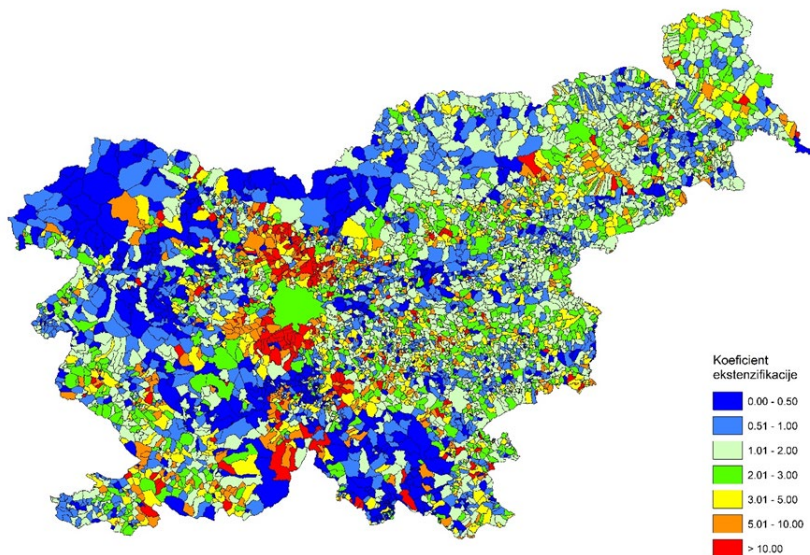
Koeficient ekstenzifikacije po naseljih še natančneje prikaže dvojnost procesov spreminjanja rabe tal v podeželskih območjih. Najnižji koeficienti ekstenzifikacije so na pretežno gozdnatih območjih v alpskem in dinarskem svetu. Sklenjena območja s koeficientom ekstenzifikacije nad 10 se pojavljajo na obrobju Ljubljane, na potezah Domžale-Kamnik-Cerklje-Visoko, Medvode-Voglje in na Ljubljanskem barju (Slika 16).

V Sloveniji je koeficient ekstenzifikacije višji od 1,0 v 69,2 % naselij, višji od 2,0 v 39,4 % naselij, višji od 5,0 v 12,4 % naselij in višji od 10,0 v 4,4 % naselij. Omenimo kot zanimivost, da se najvišji koeficient ekstenzifikacije pojavlja v naselju Podgora pri Dolskem (375,5) in je posledica sprememb njiv v travnike, zemljišča v zaraščanju in pozidana in sorodna zemljišča.

Slika 15: Koeficient ekstenzifikacije v podeželskih območjih po mezoregijah v obdobju 2000-2025.

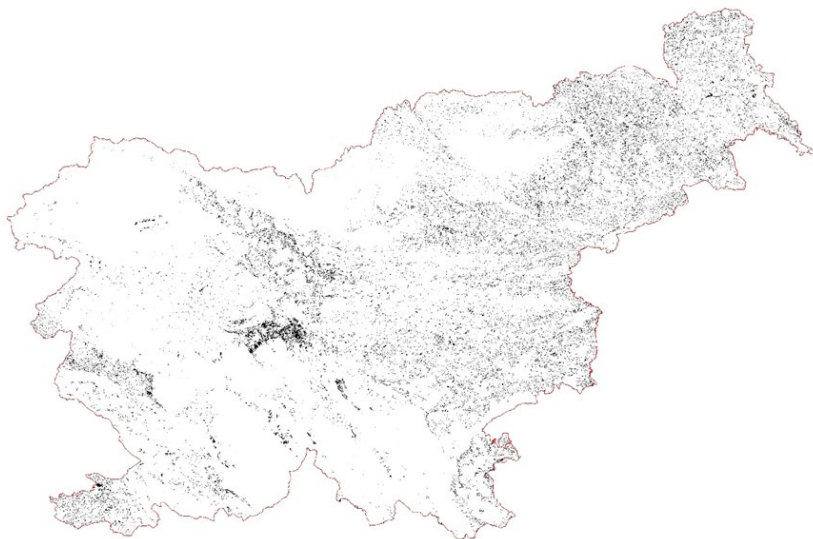
Vir: lasten (na osnovi podatkov Medmrežje 1).

Slika 16: Koeficient ekstenzifikacije v podeželskih območjih po naseljih v obdobju 2000-2025.

Vir: lasten (na osnovi podatkov Medmrežje 1).

Podeželska območja, v katerih je prišlo do najintenzivnejšega procesa ekstenzifikacije, so pretežno ravninsko-gričevnata, torej tista, kjer je do sedaj kmetijstvo, predvsem poljedelstvo in gojenje posebnih kultur igralo vidno vlogo v kmetijskih dejavnostih, ob tem pa dajalo pomemben pečat videzu kulturne pokrajine in sooblikovalo identiteto teh podeželskih pokrajin. Za primer naj navedemo, da so se na Ljubljanskem barju obdelovalne površine umaknile na 27,4 % površja mezoregije, v Lendavskih gorica na 19,4 %, na Savinjski ravni na 10,5 %, v Srednjesotelskem gričevju na 10,2 %, v Slovenskih gorica na 10,1 %, v Dravinjskih gorica na 9,4 %, na Savski ravni in v Vipavski dolin na 9,3 % površja mezoregije.

Slika 17: Območja umika obdelovalnih površin v podeželskih območjih v Sloveniji v obdobju 2000-2025.

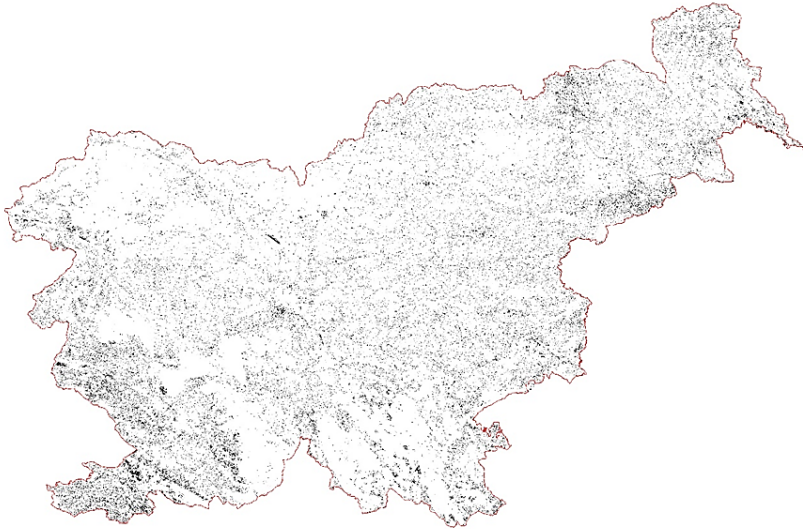
Vir: lasten (na osnovi podatkov Medmrežje 1).

Pri analizi prostorske razporeditve novonastalih zemljišč v zaraščanju v podeželskih območjih bi lahko prišli do nekoliko drugačnih zaključkov. Najvišji deleži novonastalih zemljišč v zaraščanju od celotne površine mezoregije so v Podgorskem krasu, Čičariji in Podgrajskem podolju (14,8 %), Koprskih brdih (14,1 %), na Krasu (12,65 %), v Halozah (12,3 %), v Vipavski dolini (9,3 %), na Ljubljanskem barju (7,9 %) in v Beli krajini (7,9 %). V splošnem so območja z novonastalimi zemljišči v zaraščanju nekoliko enakomerneje razporejena po podeželskih območjih (Slika 19).

Slika 18: Primer spremembe obdelovalnih površin, predvsem vinogradov v travnike in zemljišča v zaraščanju med letoma 2006 (zgoraj) in 2022 (spodaj) na območju Lendavskih goric v naselju Čentiba.

Vir: Medmrežje 3.

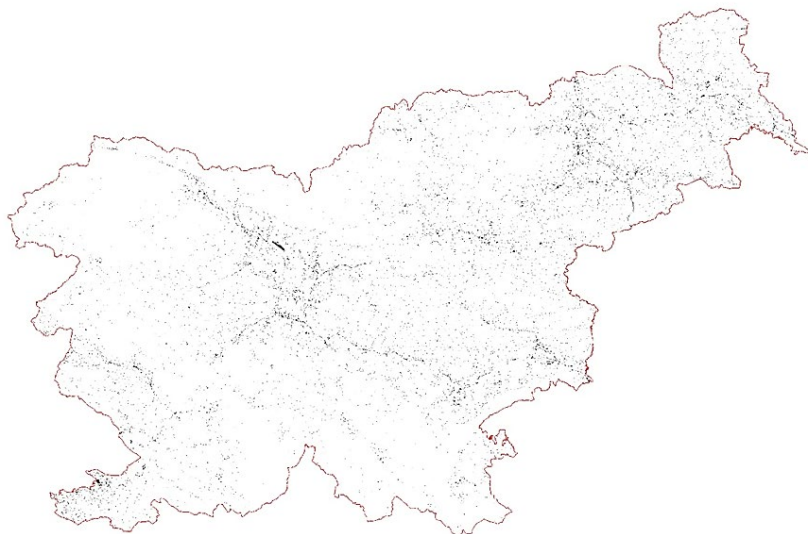

Slika 19: Območja novonastalih zemljišč v zaraščanju v podeželskih območjih v Sloveniji v obdobju 2000-2025.

Vir: lasten (na osnovi podatkov Medmrežje 1).

Eden od pomembnih procesov, ki v smislu spremembe rabe tal zaznamuje podeželska območja, je večanje pozidanih in sorodnih površin. Ta proces je bolj skoncentriran na ravninskih območjih in območjih v bližini pomembnejših prometnih, predvsem cestnih komunikacij (Slika 20).

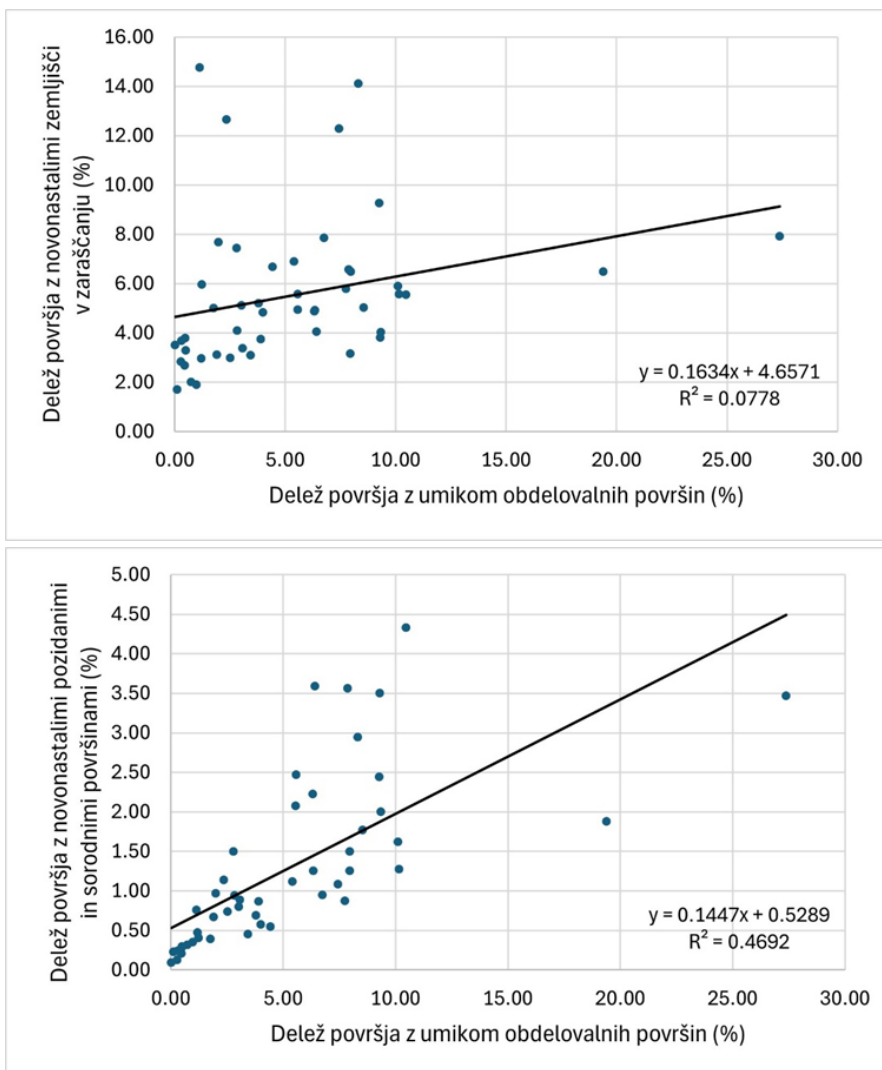
Mezoregije z najvišjim deležem novonastalih pozidanih in sorodnih zemljišč v podeželskih pokrajinah so Savinjska ravan, na kateri je v obdobju 2000-2025 delež novonastalih pozidanih in sorodnih zemljišč znašal 4,3 % površja mezoregije, sledile pa so Dravska ravan in Krška ravan (obe po 3,6 %), Savska ravan in Ljubljansko barje (obe po 3,5 %), Koprška brda (2,9 %), Murska ravan (2,5 %) in Vipavska dolina (2,4 %). K visokim deležem novonastalih pozidanih in sorodnih površin v naštetih mezoregijah je poleg suburbanizacije prispeval tudi proces izgradnje avtocest in pripadajoče infrastrukture, ki so bile pogosto speljane in zgrajene prav na obdelovalnih površinah. Umik obdelovalnih površin v podeželskih območjih je v večji meri povezan z novonastalimi pozidanimi in sorodnimi površinami kot z novimi zemljišči v zaraščanju.

Slika 20: Območja novonastalih pozidanih in sorodnih zemljišč v podeželskih območjih v Sloveniji v obdobju 2000-2025.

Vir: lasten (na osnovi podat. Medmrežje 1).

To tezo dokazuje relativno visok Pearsonov korelacijski koeficient med deleži površja z umikom obdelovalnih površin in deleži novonastalih pozidanih sorodnih površin po mezoregijah, ki znaša 0,6850. Povedano drugače: 46,9 % razlik v novonastalih pozidanih in sorodnih površin lahko razložimo z razlikami v deležu površja, na katerem je prišlo do umika obdelovalnih površin. Pearsonov korelacijski koeficient med deležem površja z umikom obdelovalnih površin in deležem novonastalih zemljišč v zaraščanju znaša le 0,2789 (Slika 21). Te ugotovitve se namreč nanašajo na podeželske pokrajine v celoti. Za popolno predstavo o procesih sprememb rabe tal v trikotniku obdelovalne površine-zemljišča v zaraščanju - pozidana in sorodna zemljišča, bi bila potrebna podrobnejša analiza, ki pa presega omejen obseg tega prispevka, res pa je, da so nekatere tovrstne študije primerov že bile izdelane (Žiberna 2019; Žiberna 2020; Žiberna in Konečnik Kotnik 2020; Žiberna 2021; Žiberna in Konečnik Kotnik 2021; Žiberna in Ivajnsič 2022; Žiberna et. al. 2023a; Žiberna et. al. 2023b; Žiberna 2024). Spremembam obdelovalnih površin v Sloveniji je lastno nekakšno viličenje, saj te – odvisno od stopnje centralnosti ali marginalnosti območij – prehajajo bodisi v pozidane površine ali se zaraščajo.

Slika 21: Povezava med deležem površja z umikom obdelovalnih površin in deležem površja z novonastalimi zemljišči v zaraščanju (zgoraj) ter povezava med deležem površja z umikom obdelovalnih površin in deležem površja z novonastalimi pozidanimi in sorodnimi površinami (spodaj) po mezoregijah.

Vir: lasten (na osnovi podatkov Medmrežje 1).

Za konec poglavja o smereh spremembe rabe tal bomo na procese pogledali v obratni optiki: zanima nas, katere so izvirne vrste rabe tal novonastalih kategorij rabe tal v podeželskih pokrajinah v obravnavanem obdobju. Za začetek naj izpostavimo, da se kot pomembna izvorna kategorija rabe tal pojavljajo travniške

površine. 78,3 % novonastalih njiv in vrtov se je pojavilo na nekdanjih travnikih. Najpogostejša izvorna kategorija novonastalih vinogradov so travniki (39 % ali njive in vrtovi (26,7 %). Novonastali sadovnjaki so nastali na nekdanjih travnikih (44 %) ali njivah in vrtovih (10,1 %). Novonastali ostali trajni nasadi so se pojavili na nekdanjih travnikih (29 %) ali vinogradih (27,3 %). Najpogostejša izvorna kategorija travnikov so bodisi njive in vrtovi (47,3 %). Z vidika prehranske neodvisnosti je neugodno spoznanje, da je 47,6 % novonastalih zemljišč v zaraščanju nastalo na nekdanjih njivah in vrtovih. Izvor novonastalih gozdnih površin so travniki (45,1 %) ali zemljišča v zaraščanju (27,7 %). Novonastala pozidana in sorodna zemljišča so najpogosteje nastala na travnikih (36,7 %), gozdnih površinah (24,9 %) ali na njivah in vrtovih (20,1 %).

6 Sklep

Določanje obsega podeželskih pokrajin v Sloveniji zgolj z vidika rabe tal je enodimenzionalni, analitični pogled in podeželja nikakor ne obravnava v vsej svoji kompleksnosti. Omogoča nam vpogled v del sodobnih procesov preobrazbe podeželja, ki odraža spremembo demografskih in socio-ekonomskih struktur ter življenjskega sloga na podeželju, in se manifestira tudi v spremembi videza kulturne pokrajine. Da se nekdanje relativno ostre, vsekakor pa lažje ugotovljive ločnice med t.i. »urbanimi« in t.i. »podeželskimi pokrajinami« v obdobju po 2. svetovni vojni brišejo, je že zelo stara ugotovitev.

Kljub zgoraj omenjenim dejstvom (ali prav zaradi njih) ostaja raba tal eden od kriterijev za določanje podeželskih območij. Proces suburbanizacije, spremenjeni življenjski slog in spremenjene vrednote (predvsem odnos do obdelovalnih površin) povzročajo vidne spremembe v rabi tal v podeželskih območjih, kar med drugim spreminja njihov nekdanji videz. Glavne procese spremembe rabe tal v podeželskih območjih bi lahko v strnjeni obliki opisali tako: obdelovalne površine, z izjemo sadovnjakov so se v obdobju med letoma 2000 in 2025 zmanjšale, izrazito pa so se povečala zemljišča v zaraščanju, medtem ko se gozdne površine nekoliko zmanjšale.

Njivske površine in vrtovi so v omenjenem obdobju najpogosteje prehajale v travnike, pozidana in sorodna zemljišča, vinogradi v travnike, zemljišča v zaraščanju in sadovnjake, sadovnjaki v travnike, pozidana in sorodna zemljišča in zemljišča v zaraščanju, travniki v zemljišča v zaraščanju, njive in vrtove in gozdne površine, zemljišča v zaraščanju pa najpogosteje v gozd, travnik in mešano rabo zemljišč.

Koeficient ekstenzifikacije za vsa podeželska območja v Sloveniji znaša 2,04, kar nakazuje, da je proces prehajanja obdelovalnih površin v neobdelovalna dva krat intenzivnejši kot obraten proces: na hektar novonastalih obdelovalnih površin sta nastala dva hektarja neobdelovalnih površin. Precej izpoveden je tudi podatek, da so novonastale pozidane in sorodne površine po letu 2000 nastajale predvsem na travnikih in njivskih površinah. V tem obdobju smo s pozidavo njiv na podeželskih območjih letno izgubili 246 ha njiv, z zaraščanjem njiv pa letno nadaljnjih 191 ha njiv. Obdelovalne površine v podeželskih območjih so se zmanjšale za 48603,0 ha ali za 7,2 OT oziroma s tempom 1869 ha na leto.

Ob dejstvu, da smo po velikosti obdelovalnih površin na prebivalca na evropskem repu, da ne dosegamo niti minimalnega, za prehransko neodvisnost potrebnega razmerja med obdelovalnimi površinami in številom prebivalcev, da smo pri skoraj vseh kmetijskih produktih nesamooskrbni in ob ugotovitvah, da zdrava, doma pridelana hrana, ki ima nižji ekološki odtis v politično vedno bolj nestabilnih razmerah postaja pomembna dobrina, so zgoraj omenjeni procesi povsem neracionalni. Kljub pravnim podlagam, ki so sprejete z namenom varovanja obdelovalnih površin, tega v naši državi »de facto« ne izvajamo. Problem sprememb rabe tal v Sloveniji je dejansko zelo širok in ne zajema le opuščanje obdelovalnih površin, temveč tudi širjenje neprimernih oblik rabe tal na poplavna in strma pobočja, s čimer ustvarjamo nova konfliktna območja. Pri sprejemanju prostorskih načrtov bi morali odgovorni te vidike bolj ponotranjiti. Razkol med deklarativnim zavzemanjem za ohranjanje/širjenje obdelovalnih površin v Sloveniji in dejanskimi procesi v podeželskih pokrajinah zaenkrat ne navdaja z optimizmom.

Viri in literatura

- Barbič, A. (2005): Izzivi in priložnosti podeželja. FDV. Ljubljana.
- Belec, B. (1985): Spreminjanje fiziognomije agrarnega prostora v Sloveniji kot učinek zemljiških zložb. V: Pak, Mirko (ur.). III. jugoslovanski agrarnogeografski simpozij, Maribor, 15.-17. maj 1985. Novi Sad: Savez geografskih društev Jugoslavije, 1985. Str. 205-210. Geographica Jugoslavica, 6.
- Clouth., H.D. (1972): Rural Geography. An Introductory Survey. Pergamon Press. Oxford.
- Klasinc, S. (2005): Definicije in merila za razmejevanje prostora na ruralna/urbana območja. Sektor za statistiko naravnih virov in okolja. Oddelek za regionalne statistike. SURS. Ljubljana
- Gosar., L. (2003): Predgovor. V: Kladnik, D., Ravbar, M. (2003): Členitev slovenskega podeželja. Prispevek k usmerjanju skladnega regionalnega razvoja. Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAU. Ljubljana.
- Gray, M. (2004): Geodiversity. Valuing and conserving abiotic nature. John Wiley & Sons. West Sussex.
- Kladnik, D. (1999): Leksikon geografije podeželja. Inštitut za geografijo. Ljubljana.

- Kladnik, D. Ravbar, M. (2003): Členitev slovenskega podeželja. Prispevek k usmerjanju skladnega regionalnega razvoja. Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAU. Ljubljana.
- Klemenčič, V. (2002): Procesi deagrarnizacije in urbanizacije slovenskega podeželja. Dela. 17. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. Ljubljana.
- Klemenčič, V. (2005): Poskus opredelitve sodobnih problemov razvoja kulturne pokrajine slovenskega podeželja. Dela. 24. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. Ljubljana.
- Kokole, V., Kokole V. (1998): Naselja in poselitve. V: Geografija Slovenije. Slovenska matica. Ljubljana.
- Pacione, M. (ur.), (1983): Progress in Rural Geography. Routledge. New York.
- Pelc, S. (2002): Geografija in celostni razvoj podeželja. Dela. 18. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. Ljubljana.
- Potočnik Slavič, I. (2018): Endogeni razvojni potenciali slovenskega podeželja. Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. Ljubljana.
- Shucksmith, M., Brown, D.L. (ur.), (2016): Routledge International Handbook of Rural Studies. Routledge. New York.
- Slavič, I.P. (2019): Endogeni razvojni potenciali slovenskega podeželja. Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Uredba o posebnih varstvenih območjih (območjih Natura 2000). Uradni list Republike Slovenije. Št. 49. 2004.
- Uredba o Krajinskem parku Ljubljansko barje. Uradni list Republike Slovenije. Št. 112. 2008.
- Vrišer, I. (1995): Agrarna geografija. Oddelek za geografijo. Filozofska fakulteta. Ljubljana.
- Vrišer, I. (1998): Gospodarska geografija. V: Geografija Slovenije. Slovenska Matica. Ljubljana.
- Woods, M. (2011): Rural. Routledge. London.
- Woods, M. (2013): Rural Geography. Processes, Responses and Experiences in Rural Restructuring. Sage. Los Angeles.
- Žiberna, I. (2019): Spreminjanje rabe tal v Halozah v obdobju 2000-2015. V: Drozg, V. (ur.), idr. Kulturna pokrajina Haloz. 1. izd. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2019. Str. 105-128.
- Žiberna, I. (2020): Spremembe rabe tal na območju pomurske statistične regije. Revija za geografijo. 2020, 15, [št.] 1, str. 125-139.
- Žiberna, I., Konečnik Kotnik, E. (2020): Spremembe rabe tal v Sloveniji med letoma 2000 in 2020 = Changes in land use in Slovenia between 2000 and 2020. Geografija v šoli. 2020, letn. 28, št. 3, str. 6-17.
- Žiberna, I. (2021): Land use changes in the Osrednjeslovenska statistical region between 2000 and 2020. Geographical review. 2021, no. 45, str. 35-44.
- Žiberna, I., Konečnik Kotnik, E. (2021): Spremembe rabe tal na območju koroške statistične regije. V: Geršič, Matjaž (ur.), Bat, Marjan. Koroška: od preteklosti do perspektiv. Ljubljana: Zveza geografov Slovenije, 2021. Str. 192-208.
- Žiberna, I., Ivajnsič, D. (2022): Spremembe rabe tal po mezoregijah v Sloveniji v obdobju 2000-2022. Revija za geografijo. 2022, 17, [št.] 2, str. 37-54.
- Žiberna, I., Ivajnsič, D., Konečnik Kotnik, E. (2023a): Spremembe pozidanih in sorodnih površin v Sloveniji. Revija za geografijo. 2023, 18, [št.] 2, str. 81-104.
- Žiberna, I., Ivajnsič, D., Konečnik Kotnik, E. (2023b): Spremembe rabe tal na Dravskem polju v obdobju 2000-2023. V: Horvat, Uroš (ur.), Konečnik Kotnik, Eva (ur.), Žiberna, Igor (ur.). Dravsko polje. 1. izd. Maribor: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba, 2023. Str. 163-191, ilustr. Knjižna zbirka Prostori, 6.
- Žiberna, I. (2024): Raba tal v Slovenskih goricah v obdobju 2000–2024. Časopis za zgodovino in narodopisje. 2024, letn. 95 = n. v. 60, zv. 1, str. 55-83.
- Medmrežje 1: <https://rkg.gov.si/vstop/> (31.1.2025)
- Medmrežje 2: <https://ipi.eprostor.gov.si/jv/?map=jgp> (20.5.2025)
- Medmrežje 3: https://gis.arso.gov.si/atlasokolja/profile.aspx?id=Atlas_Okolja_AXL@Arso&AspxAutoDetectCookieSupport=1 (28.5.2025)

Povzetek

Določanje obsega podeželskih pokrajin v Sloveniji zgolj z vidika rabe tal podeželja ne obravnava v vsej svoji kompleksnosti, kljub temu pa omogoča vpogled v del sodobnih procesov preobrazbe podeželja, ki odraža spremembo demografskih in socioekonomskih struktur ter življenjskega sloga na podeželju in se manifestira tudi v spremembi videza kulturne pokrajine. Da se nekdanje relativno ostre, vsekakor pa lažje ugotovljive ločnice med t.i. »urbanimi« in t. i. »podeželskimi pokrajinami« v obdobju po 2. svetovni vojni brišejo, je že zelo stara ugotovitev. Kljub zgoraj omenjenim dejstvom (ali prav zaradi njih) ostaja raba tal eden od kriterijev za določanje podeželskih območij. V poglavju smo želeli predstaviti več nians podeželja z vidika rabe tal. V ta namen smo za leti 2000 in 2025 prikazali območja obdelovalnih površin, med katere smo po Vršerjevi metodologiji uvrstili njive in vrtove, vinograde, ekstenzivne in intenzivne sadovnjake ter ostale trajne nasade. Prikazali smo še spreminjanje območij kmetijskih površin (obdelovalne površine in travniki), kmetijskih površin v širšem smislu (obdelovalne površine, travniki, mešana raba zemljišč in zemljišča v zaraščanju) ter kmetijskih površin v širšem smislu in gozdnih površin skupaj. Zaradi omejenega prostora smo se v analizi spremembe rabe tal in smeri sprememb kategorij rabe tal osredotočili na kmetijske površine v širšem smislu (obdelovalne površine, travniki, mešana raba zemljišč in zemljišča v zaraščanju), ki jih-zgolj pogojno (!)-imenujemo podeželska območja (v nadaljevanju PO). Podatke o rabi tal za leti 2000 in 2025 smo medsebojno primerjali in ugotavljali smeri spreminjanja rabe tal ter intenzivnost teh sprememb. Na osnovi razmerja med površinami s procesi ekstenzifikacije (opuščanja obdelovalnih površin) in površinami s procesi intenzifikacije (območja z novonastalimi obdelovalnimi površinami) smo izračunali koeficient ekstenzifikacije. Proces suburbanizacije, spremenjeni življenjski slog in spremenjene vrednote (predvsem odnos do obdelovalnih površin) povzročajo vidne spremembe v rabi tal v podeželskih območjih, kar med drugim spreminja njihov nekdanji videz. Glavne procese spremembe rabe tal v podeželskih območjih bi lahko v strnjeni obliki opisali tako: obdelovalne površine, z izjemo sadovnjakov, so se v obdobju 2000-2025 zmanjšale, izrazito pa so se povečala zemljišča v zaraščanju, medtem ko se gozdne površine nekoliko zmanjšale. Njivske površine in vrtovi so v omenjenem obdobju najpogosteje prehajale v travnike, pozidana in sorodna zemljišča, vinogradi v travnike, zemljišča v zaraščanju in sadovnjake, sadovnjaki v travnike, pozidana in sorodna zemljišča in zemljišča v zaraščanju, travniki v zemljišča v zaraščanju, njive in vrtove in gozdne površine, zemljišča v zaraščanju najpogosteje v gozd, travnik in mešano rabo zemljišč. Koeficient ekstenzifikacije za vsa podeželska območja v Sloveniji znaša 2,04, kar nakazuje, da je proces prehajanja obdelovalnih površin v neobdelovalna dva krat intenzivnejši kot obraten proces: na hektar novonastalih obdelovalnih površin sta nastala dva hektarja neobdelovalnih površin. Precej izpoveden je tudi podatek, da so novonastale pozidane in sorodne površine po letu 2000 nastajale predvsem na travnikih in njivskih površinah. V tem obdobju smo s pozidavo njiv na podeželskih območjih letno izgubili 246 ha njiv, z zaraščanjem njiv letno nadaljnjih 191 ha njiv. Obdelovalne površine v podeželskih območjih so se zmanjšale za 48603,0 ha ali za 7,2 OT, s tempom 1869 ha na leto. Ob dejstvu, da smo po velikosti obdelovalnih površin na prebivalca na evropskem repu, da ne dosegamo niti minimalnega, za prehransko neodvisnost potrebnega razmerja med obdelovalnimi površinami in številom prebivalcev, da smo pri skoraj vseh kmetijskih produktih nesamooskrbni in ob ugotovitvah, da zdrava, doma pridelana hrana, ki ima nižji ekološki odtis v politično vedno bolj nestabilnih razmerah postaja pomembna dobrina, so zgoraj omenjeni procesi povsem neracionalni. Kljub pravnim podlagam, ki so sprejete z namenom varovanja obdelovalnih površin, tega v naši državi »de facto« ne izvajamo. Problem sprememb rabe tal v Sloveniji je dejansko zelo širok in ne zajema le opuščanje obdelovalnih površin, vendar tudi širjenje neprimernih oblik rabe tal na poplavna in strma pobočja, s čimer ustvarjamo nova konfliktna območja.

